

МӘДЕНИ МҰРА
ғылыми журнал

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ
научный журнал

CULTURAL HERITAGE
science journal

ISSN: 3006-1377 (online)

№ 3 (114)

Астана
2026

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

ӘБДІҒАЛИҰЛЫ
Берік

– саяси ғылымдар кандидаты, алқа төрағасы (Қазақстан)

ИБРАЕВА
Ақмарал Ғосманқызы

– алқа төрағасының орынбасары, Қазақстан ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)

ТАЙМАҒАМБЕТОВ
Жәкен Қожахметұлы

– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)

САМАШЕВ
Зайнолла Самашұлы

– тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)

АЯҒАН
Бүркітбай Гелманұлы

– ҚР ҰҒА құрметті академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Еңбек сіңірген қайраткері (Қазақстан)

ОҢҒАРҰЛЫ Ақан

– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)

ҮМІТҚАЛИЕВ
Ұлан Үмітқалиұлы

– тарих ғылымдарының кандидаты, профессор (Қазақстан)

ИСМАИЛОВА
Жанат Хамидовна

– тарих ғылымдарының докторы, профессор (Өзбекстан)

ЦЗИ Сяофен

– PhD докторы (Қытай)

ВОЛЬФРАМ Сабине

– PhD докторы (Германия)

ШТЕЙН Гил

– PhD докторы (АҚШ)

ОУТРАМ Алан

– PhD докторы (Ұлыбритания)

ШОМФАЙ Иштван

– PhD докторы (Венгрия)

ӘБДУАҚАП Қара

– PhD докторы (Түркия)

ДАВЫДОВ
Владимир Николаевич

– әлеуметтану ғылымдарының кандидаты, PhD докторы (Ресей Федерациясы)

АҒАТАЙ
Өткірбай Мылтықбайұлы

– PhD докторы (Қазақстан)

ДУВАНБЕКОВ
Руслан Сабырұлы

– PhD докторы (Қазақстан)

ИСКАКОВ
Қуаныш Алдабергенұлы

– PhD докторы (Қазақстан)

EDITORIAL BOARD:

Berik Abdygaliuly	– candidate of Political Science (Chairman of the editorial board) (Kazakhstan)
Akmaral Ibrayeva	– deputy chairman of the editorial board, Academician of the National Academy of Natural Sciences of Kazakhstan, Doctor of historical sciences, Professor (Kazakhstan)
Zhaken Taimagambetov	– academician of NAS RK, Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Zainolla Samashev	– doctor of Historical Sciences, (Kazakhstan)
Ayagan Burkitbay	– Honorary Academician of the NAS RK, doctor of Historical Sciences, Professor, Honored Worker of RK (Kazakhstan)
Ongaruly Akan	– candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Umitkaliev Ulan	– candidate of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Ismailova Zhanat	– doctor of Historical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Ji Xiaofen	– PhD (China)
Wolfram Sabine	– PhD (Germany)
Gil Stein	– PhD (USA)
Alan Outram	– PhD (UK)
Somfai Istvan	– PhD (Hungary)
Abdulvahap Kara	– PhD (Turkey)
Davydov Vladimir	– candidate of Sociological Sciences, PhD (Russian Federation)
Agatay Otkirbay	– PhD (Kazakhstan)
Duvanbekov Ruslan	– PhD (Kazakhstan)
Iskakov Kuanysh	– PhD (Kazakhstan)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ӘБДІҒАЛИҰЛЫ
Берік

– кандидат политических наук (председатель коллегии) (Казахстан)

ИБРАЕВА
Акмарал Госмановна

– заместитель председателя коллегии, Академик Казахстанской национальной академии естественных наук, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)

ТАЙМАГАМБЕТОВ
Жакен Кожаметович

– академик НАН РК, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)

САМАШЕВ
Зайнолла Самашевич

– доктор исторических наук, профессор (Казахстан)

АЯҒАН
Буркитбай Гелманулы

– Почетный академик НАН РК, доктор исторических наук, профессор, Заслуженный деятель РК (Казахстан)

ОНГАРУЛЫ Акан

– кандидат исторических наук (Казахстан)

УМИТКАЛИЕВ
Улан Умиткалиевич

– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)

ИСМАИЛОВА
Жанат Хамидовна

– доктор исторических наук, профессор (Узбекистан)

ЦЗИ Сяофен

– PhD доктор (Китай)

ВОЛЬФРАМ Сабине

– PhD доктор (Германия)

ШТЕЙН Гил

– PhD доктор (США)

ОУТРАМ Алан

– PhD доктор (Великобритания)

ШОМФАЙ Иштван

– PhD доктор (Венгрия)

КАРА Абдукап

– PhD доктор (Турция)

ДАВЫДОВ
Владимир Николаевич

– кандидат социологических наук, PhD доктор (Российская Федерация)

АГАТАЙ
Уткирбай Мылтыкбайулы

– PhD доктор (Казахстан)

ДУВАНБЕКОВ
Руслан Сабырулы

– PhD доктор (Казахстан)

ИСКАКОВ
Куаныш Алдабергенович

– PhD доктор (Казахстан)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Музей ісі / Museology / Музейное дело

- Yang Hanlin* Familiar difference: object selection, visual display, and aesthetic translation of Splendid Silk in Kazakhstan
Янг Ханлин Өзгедегі таныс бейне: Қазақстандағы «Керемет жібек» көрмесінің нысандарын іріктеу, визуалдық экспозиция және эстетикалық трансляция
Янг Ханлин Знакомое в ином: отбор объектов, визуальная экспозиция и эстетическая трансляция выставки «Великолепный шёлк» в Казахстане..... 8
- Абильдаева Л.О.* Музейдегі бейнелеу өнері коллекциясындағы қазақтың тұрмысы мен мәдениеті: Әбілхан Қастеевтің туындылары негізінде
Абильдаева Л.О. Быт и культура казахского народа в коллекции изобразительного искусства музея (на основе произведений Абылхана Кастеева)
Abildayeva L.O. Kazakh everyday life and culture in the museum's fine art collection (based on the works of Abilkhan Kasteev)..... 18
- Мукашева Г.К.* Сундук, связанный с купеческой династией Кубриных: история происхождения и бытования музейного предмета
Мукашева Г.К. Көпес Кубриндер әулетімен байланысты қаңылтырмен қапталған сандық: музейлік заттың шығу тарихы және тұрмыста қолданылуы
Mukasheva G.K. Forged metal chest associated with the Kubrin merchant dynasty: the history of the museum object and its use in everyday life..... 37

Археология / Archaeology / Археология

- Ярыгин С.А., Сакенов С.К., Нускабай А.А.* Кельтообразный молоток с поселения Атшубар
Ярыгин С.А., Сакенов С.К., Нұсқабай Ә.А. Атшұбар қонысынан табылған кельт тәрізді балға
Yarygin S. A., Sakenov S. K., Nuskabay A.A. A celt-shaped hammer from the Atshubar settlement..... 53
- Дүйсенбай Д.Б., Надыров Ж.О., Мұсырманқұл П.Б., Касымханова Т.Б., Қасенәлі А.Е.* Жүкей қорымындағы археологиялық зерттеулердің нәтижелері
Дүйсенбай Д.Б., Надыров Ж.О., Мұсырманқұл П.Б., Касымханова Т.Б., Касенәлі А.Е. Результаты археологических исследований на могильнике Жүкей
Duisenbay D.B., Nadyrov Zh.O., Musyrmankul P.B., Kassymkhanova T.B., Kassenali A.E. Results of archaeological research at the Zhukey burial ground..... 66
- Utubayev Zh., Suyundikova M., Shagirbayev M., Akkaliyeva A.* Egistik mausoleum: ritual rites and traditions of sacrifice
Утубаев Ж.Р., Суюндикова М.К., Шағирбаев М.С., Аққалиева А.Ш. Егістік кесенесі: ғұрыптық жоралғылар мен құрбандық шалу дәстүрі
Утубаев Ж.Р., Суюндикова М.К., Шағирбаев М.С., Аққалиева А.Ш. Мавзолей Егистик: обрядность и практика жертвоприношения..... 82
- Шашенов Д.Т., Есен С.Г., Жанисов А.Т.* Жиенбай қыстауында жүргізілген зерттеу нәтижелері
Шашенов Д.Т., Есен С.Г., Жанисов А.Т. Результаты исследования зимовки Жиенбай
Shashenov D.T., Yessen S.G., Zhanisov A.T. The results of a study of the Zhienbai wintering site..... 97
- Хасенова Б.М.* Архитектура погребальных сооружений населения Кимекского каганата
Хасенова Б.М. Қимақ қағанаты халқының жерлеу ескерткіштерінің сәулеттік ерекшеліктері
Khasenova B.M. Architecture of funerary buildings of the Kimek khaganate people..... 110
- Билялова Г.Д.* Мавзолеи Сарыарки XIII–XV вв.: история изучения и новые археологические данные

- Білалова Г.Д.** Сарыарқаның XIII–XV ғғ. кесенелері: зерттелу тарихы және жаңа археологиялық деректер
Bilyalova G.D. The mausoleums of Saryarka (13th–15th centuries): history of research and new archaeological evidence..... 122
- Молдахмет А.А., Елеуов М., Валиулина С.И., Құрманиязов Ы.С.** Сырдария өзенінің төменгі ағысындағы ортағасырлық шыны бұйымдары: құрамы, технологиясы және археологиялық маңызы
Молдахмет А.А., Елеуов М., Валиулина С.И., Құрманиязов Ы.С. Средневековые стеклянные изделия нижнего течения реки Сырдарьи: состав, технология и археологическое значение
Moldakhmet A.A., Eleuov M., Valiulina S.I., Kurmaniýazov Y.S. Medieval glass objects from the lower Syr Darya: composition, technology, and archaeological significance..... 139
- Камалдинов И., Буранбаев Р., Нұрғали Н., Арынов Қ.** Сүткент қаласын археологиялық зерттеудің жаңа нәтижелері (2025 ж. материалдар бойынша)
Камалдинов И., Буранбаев Р., Нұрғали Н., Арынов К. Новые результаты археологических исследований на городище Сюткент (по материалам 2025 г.)
Kamal'dinov I., Buranbayev R., Nurgali N., Arynov K. New results of archaeological research at the Syutkent settlement (based on 2025 data)..... 160
- Сыдығалиев С.М., Кунанбаева Ш.Б.** Системы жизнеобеспечения населения поздней бронзы Северного Казахстана: палеоэкологическая реконструкция
Сыдығалиев С.М., Құнанбаева Ш.Б. Солтүстік Қазақстанның кейінгі қола дәуіріндегі халықтың тіршілікті қамтамасыз ету жүйелері: палеоэкологиялық қайта құрылымдау
Sydygaliyev S.M., Kunanbayeva Sh.B. Subsistence systems of the Late Bronze Age population of Northern Kazakhstan: a paleoecological reconstruction..... 176
- Этнология / Ethnology / Этнология**
- Смағұлов Б.Қ., Әшім Б.Ә.** Г.Е. Катанаевтың материалдары мен еңбектеріндегі қазақ халқының этнографиясы жөнінде мәліметтер
Смағұлов Б.Қ., Ашим Б.А. Сведения по этнографии казахского народа в материалах и трудах Г.Е. Катанаева
Smagulov B.K., Ashim B.A. Information on the ethnography of the kazakh people in the materials and works of G.E. Katanaev..... 196
- Кошман Т.В., Гайса А.М.** Некрополь Ахметаул в Центральном Казахстане: мемориализация потомков Қоңыр-Құлжа төре в XIX–XXI вв.
Кошман Т.В., Гайса А.М. Орталық Қазақстандағы Ахметаул қорымы: XIX–XXI ғасырлардағы Қоңыр-Құлжа төре ұрпақтарының мемориалдандыру дәстүрі
Koshman T.V., Gaisa A.M. Ahmetaul Necropolis in Central Kazakhstan: the memorialization of the descendants of Konyr-Kulzha tore in the 19th–21st centuries..... 209
- Маулет А., Нұрдаулет П., Камунов С.** Ақтөбе қазақтарының материалдық емес мәдени мұрасын инвентаризациялау: кейбір ұлттық тағам дәстүрлері
Маулет А., Нурдаулет П., Камунов С. Инвентаризация нематериального культурного наследия казахов Актюбинской области: некоторые традиции национальной кухни
Maulet A., Nurdaulet P., Kamunov S. Inventory of the intangible cultural heritage of the Kazakhs of the Aktobe region: selected traditions of national cuisine..... 220
- Жалелов Д.С.** Қазақ жыраулық және түрікашықтық дәстүрі: этномәдени сабақтастықтың этнологиялық қырлары

Жалелов Д.С. Казахская традиция жырау и турецкая традиция ашиков: этнологические аспекты этнокультурной преемственности Zhalelov D.S. The Kazakh Zhyrau and Turkish Aşik traditions: ethnological dimensions of ethnocultural continuity.....	238
--	-----

Мейрманова Г.А., Егизбаева М.К., Терекбаева Ж.М. Қазақ балаларының дәстүрлі ойындары мен ойыншықтарының мәдени мұрадағы сабақтастығы Мейрманова Г.А., Егизбаева М.К., Терекбаева Ж.М. Преемственность традиционных игр и игрушек казахских детей в культурном наследии Meirmanova G.A., Yegizbayeva M.K., Terekbayeva Zh.M. Continuity of traditional games and toys of Kazakh children in cultural heritage.....	250
--	-----

Жуандыкова А.Д., Искаков К.А. Иран қазақтарының үйленуге дейінгі рәсімдері: диаспора жағдайындағы мәдени сабақтастық Жуандыкова А.Д., Искаков К.А. Предсвадебные обряды казахов в Иране: культурная преемственность в условиях диаспоры Zhuandykova A.D., Isakov K.A. Pre-wedding rituals of Kazakhs in Iran: cultural continuity in the context of the diaspora.....	264
--	-----

Тарих / History / История

Тастанбеков М.М., Сандыбаева А.Д. Ясауи кесенесіне тиесілі болған тарихи-мәдени мұралар Тастанбеков М.М., Сандыбаева А.Д. Историко-культурные ценности мавзолея Ясави Tastanbekov M., Sandybayeva A. Historical and cultural heritage of the Yasawi Mausoleum.....	274
---	-----

Порсин А.А., Ағатай Ө.М. Хан Жәнібек әскерінің 1346 жылы Каффада оба індеті өршіген кездегі іс-әрекеттері Порсин А.А., Ағатай У.М. Действия армии хана Джанибека во время вспышки чумы в Каффе в 1346 г Porsin A.A., Agatay O.M. The actions of khan Janibeg's army during the plague outbreak in Caffa in 1346.....	295
---	-----

Жалелов Д.С.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан Республикасы
e-mail: daulet.zhalel1994@gmail.com

ҚАЗАҚ ЖЫРАУЛЫҚ ЖӘНЕ ТҮРІК АШЫҚТЫҚ ДӘСТҮРІ: ЭТНОМӘДЕНИ САБАҚТАСТЫҚТЫҢ ЭТНОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ

Аңдатпа. Ғылыми мақалада қазақ жыраулық және түріктің ашықтық дәстүрлерінің тарихи тұрғыдан қалыптасуы, қоғамда атқарған қызметтері мен этномәдени байланыстары этнологиялық тұрғыдан қарастырылады. Зерттеудің негізгі мақсаты – қос дәстүрдің ұзан/озандық типпен үндестігін айқындап, олардың этноәлеуметтік негізде сараланған қоғамдық қызметі мен өмір сүрген ортадағы дәрежесін салыстыру арқылы жырау мен ашықтардың этномәдени сипатын анықтау. Зерттеу барысында салыстырмалы-типологиялық, тарихи-этнологиялық және мәтіндік талдау әдістері негізге алынды. Әдіс-тәсілдерді тиімді қолдану нәтижесінде жырау мен ашық дәстүрлерінің бір түбірден тарағанымен, тарихи жағдайларға байланысты әлеуметтік ортада өзіндік ерекшеліктерімен түрленіп, институттық сипат алғандығы айқындалады. Қазақ жыраулық дәстүрінің басты қызметтері хан мен халық арасындағы байланысты қамтамасыз ету, қайраткерлік, эпикалық жадты сақтау, кеңесшілік ету және саяси ықпалы бар титулдық дәрежедегі тұлға ретінде танылуымен сипатталады. Түрік ашық типінде саз аспабымен орындаушылық өнер, ұстаз бен шәкірт арасындағы байланыс, сопылық сарынмен үндестік алдыңғы қатарға шығады. Мақалада қоғамдық сөздің, ойдың мәртебеге ие болып, институционалдану бедеріне де назар аударылып, жыраулардың хандық кезеңде саяси-идеологиялық, медиаторлық, тарихи-жадтық қызметтері жырау титулының әлеуметтік дәрежесіне ұйысқаны, ал Османлы кезеңінде осындай қызметтердің сарай, сопылық сарындарда, керуен сарайларында, орындаушылық кеңістікте жетіле бастағаны ғылыми тұрғыдан зерттеушілер пікірі негізге алынып талданады. Ғылыми жұмыстың нәтижелері қазақ және түрік халықтарындағы қос дәстүрдің этноәлеуметтік сипатын, мәдени трансмиссия тетіктерін және ортақ рухани мұра трансформациясының көріністерін этнологиялық тұрғыдан кешенді зерделеуге бағытталады.

Кілт сөздер: жырау, ашық, дәстүр, этномәдени сабақтастық, этноәлеуметтік сипат, институт, озан.

Дәйексөз үшін: Жалелов Д.С. Қазақ жыраулық және түрік ашықтық дәстүрі: этномәдени сабақтастықтың этнологиялық қырлары // Мәдени мұра. 2026. №3 (114). бб. 238-249 (қаз.)

DOI: <https://doi.org/10.47500/2026.v27.i3.16>

Кіріспе

Халқымыздың жыраулық мұрасы мен Анадолыдағы түріктің ашықтық дәстүрі түбі бір туысқан ұлттың ертеден қалыптасқан тарихи жадын, ізгі қоғам құруға бағытталған адами құндылықтары мен материалдық емес мәдени бірліктерін ұрпақтар сабақтастығы арқылы бір негізде жеткізетін этномәдени институттар. Тамыры тереңде түйісетін жыраулық және ашықтық дәстүрлердің этногенездік негізі,

ұлттық деңгей мен әлеуметтік ортадағы әлеуеті, фольклор мен авторлық ауыз әдебиетін сақтау жолдары кешегі кемелденген өркениеттің ішкі байланыстары мен тарихи даму сатыларын айғақтайды.

Жыраулық және ашықтық дәстүрлеріндегі этномәдени сабақтастық – қазақ пен түрік халықтарының көне дәуірлерден бастау алған ортақ құндылықтарының, қоғамдық

қызметі мен орындаушылық дәстүрінің әр халықтың тарихи-мәдени ортасына бейімделе отырып бүгінге дейін жалғасу үдеріс. Біз айтып отырған сабақтастық жалаң қайталау емес, дәстүрдің қазіргі трансформациялық сипатын зерделейді. Ал этнологиялық қыры сол халықтың этникалық кеңістігінде өмір сүруі. Біз бұл орайда этномәдени байланыстың этнологиялық қырларын анықтауда тарихи, институционалдық, генетикалық, рухани, мәдени, әлеуметтік сабақтастықтарын назарда ұстағанымыз жөн.

Этнологиялық тұрғыдан қалыптасқан тұжырымдарда түп негізі бір бастаудан тарайтын халықтардың мәдениетін салыстыра зерттеу қай кезеңде болмасын өзекті. Жырау мен ашықтардың мұраларын этнографиялық әдіспен, оның ішінде мәтіндік талдау бойынша, қарастыру дәстүрлердің негізгі ерекшеліктерін айқындайды. Тарихи этнология негізінде зерделеу жыраулар мен ашықтардың әлеуметтік ортадағы функционалдық әлеуетін және ұлттық сана жасақтаудағы рөлін көрсетеді.

Этномәдени байланысты қамтитын зерттеулерде кез келген халықтың өзіне сай дәстүрі мен өнерінің қоғамдағы атқарар қызметі, рухани танымның жаңғыру көзі, ортақ түйсіктің жандануы және этникалық бірегейліктің сарыны ғылыми ортада сан түрлі теориялық негіздер арқылы қарастырылды. XIX ғасырдың екінші жартысында Э. Тайлор, Л. Морган, Д. Фрэзер сынды зерттеушілер мәдениеттің пайда болуы және дәстүрлердің қоғамдағы орны жайлы алғашқы ғылыми тұжырымдарды ұсынды (Тайлор, 1989; Морган, 1934; Фрэзер, 1980). Тарихи және функционалдық кезеңде Ф. Боас, Б. Малиновский, М. Мосс сынды этнологтар мен антропологтар халықтың дәстүрі тұтас өзі өмір сүрген қоғамның әлеуметтік әлеуетіне әсер ете алатынын дәлелдеді (Боас, 1997; Малиновский, 2005; Мосс, 1996). Н.А. Долгих этномәдениетті кез келген ұлттың рухани танымын терең түсіну құралы, сонымен бірге өнер мен дәстүрге ерекше күш беретін дереккөз деп түсіндіреді (Долгих, 2018). Бұл ақпарат ұлттық сипатқа ие дәстүрлердің этномәдени сабақтастығын анықтауымызға бағыт бола алады. Түркі халықтарының тарихы мен этногенезін зерттеген Л. Гумилев, В. Радлов, В. Томсен бастаған ғалымдар этностың бастаулары, тарихи тұрғыдан даму кезеңдері және туыстас халық арасындағы мәдени сабақтастық турасында құнды пікірлер

ұсынды (Гумилев, 1990; Радлов, 1870; Thomsen, 1896). Қазақ халқының тарихшы, әдебиетші, этнографтары Ш. Уәлиханов, Ө. Марғұлан, М. Мағауин, Е. Тұрсынов, Х. Арғынбаев, А. Сейдімбек, Қ. Жарықбаев, Ө. Озғанбаев еңбектері дәстүрлердің этномәдени қырын, жырау мен ашық типінің бастау көздерін анықтауда басшылыққа алынды (Уәлиханов, 1984; Марғұлан, 1985; Мағауин, 1968; Тұрсынов, 1976; Арғынбаев, 1969; Сейдімбек, 1997; Жарықбаев, Озғанбаев, 2014).

Материалдар мен зерттеу әдістері

Зерттеу жұмысының деректік қоры қазақтың жыраулық және түріктің ашықтық дәстүрінің таңдаулы мәтіндері – Қорқыт, Асан Қайғы сынды жыраулардың бізге жеткен аңыздық және жазба мұрағаттары, ұлттық негіз қалыптастырудағы дәстүрлердің этномәдени қыры, тарихи-этнографиялық, фольклортанулық ізденістер зерттеудің негізін құрады. Жыраулық дәстүрдің этномәдени сабақтастығын анықтауда «Бес ғасыр жырлайды» атты жыраулар толғаулары топтастырылған жинақтан үзінділер мысалға алынды (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Түрік зерттеушілерінің еңбектері ашық дәстүрінің бастапқы арналары мен қоғамдағы функциясын танытатын ғылыми тұжырымдар жинақталған жарияланымдар негізінде сұрыпталды. Е. Артунның «Âşıklık Gelenegi ve Âşık Edebiyatı» деп аталатын зерттеу жұмысы ашық дәстүрінің этностың руханиятына этномәдени тұрғыдан әсерін анықтауда ықпал ете алды (Artun, 2005).

Мақала тақырыбының өзегіне жету тарихи, этномәдени репрезентативтілік қағидамен жүйеленді. Басты хронологиялық тірек жырау мен ашықтардың классикалық бастау арналары саналатын көне түркі дәуірі, XV ғасырда хандықпен бірге қалыптасқан қазақ жыраулық институты және Анадолыдағы озандық кезеңнің жалғасы саналатын ашықтық дәстүрі басталған тұсты қамтиды. Аталмыш аумақтық жіктеу қос дәстүрдің ерекшелігін механикалық тұрғыдан саралаудан гөрі, үндес туысқан халықтардың қоғамдық ортада қандай әлеуетке ие болғандығын салыстыру негізінде қолданылды.

Мақаланың теориялық-әдіснамалық бөлігін қазақ халқының әлеуметтік, тұрмыстық ахуалының құрылымын зерделеп, тарихи-этнографиялық жақтан талдаған Х. Арғынбаевтың, ұлтымыздың руханиятын

тұтас этномәдени жағынан зерттеп, түрлі тұжырымдар ұсынған А. Сейдімбектің, жырау, бақсы типтерінің генезисін және типологиясын зерттеген Ө. Марғұлан, М. Мағауин, Е. Тұрсынов зерттеулері құрады. Ұлттық дүниетаным мен тарихи тұрғыда толыққан психологиялық қағидаларды этнопсихологиялық салада түсіндірген Қ. Жарықбаев пен Ө. Озғанбаевтың еңбегі, жырау мен ашықтың шығармашылығы, ұстанымдарының ұлттық мінез қалыптастырудағы әсерін айтуда тірекке айналды.

Мақалада бірнеше әдіс жүзеге асты. Тарихи-салыстырмалы әдіс – жырау мен ашықтың бастау арналарын салыстыру үшін қолданылды. Осы әдіс негізінде ұзан/озандық дәстүрдің билікке және қоғамға әсері анықталды. Ұзан/озан типінен қалыптасқан жырау мен ашық дәстүрі эволюциялық тұрғыдан емес, үндес мәдени ортақтастық әрі этникалық ортада жандану негізінде түсіндірілді. Келесі салыстырмалы-типологиялық әдіс ашық пен жыраудың әлеуметтік ортадағы, биліктегі қызметін салыстыруда негізге алынды. Жыраулардың хан мен халыққа, әскерге өз ойын айтып, орындата алуы, тарихи оқиғаларды жеткізуі және оқиғаларды саралап, орындаушылық сипатта таратуы сынды түрлі синкретті қырлары салыстыру арқылы талданды. Тарихи-этнографиялық және мәтіндік талдау – толғау мен дастандардағы ақпараттарды әлеуметтік ортаның өмір сүру салтымен байланыстыра бір ізде түсіндіру мақсаты үшін тірек болды. Зерттеуде сапалық тұрғыдан тарихи-этнологиялық, салыстырмалы талдауға басымдық берілді.

Ғылыми зерттеу жұмысы ішінара байланысқан кезеңдер арқылы жүргізілді. Ең алдымен жырау мен ашық типінің арғы бастауларымен жалғасқан генезисіне қатысты ақпараттар жинақталды. Ұзан/озан, бақсы, қам сынды ұғымдармен байланысы тарихи деректермен дәлелденді. Екі дәстүрдің генезисі, этносқа ықпалы, институттық қалыптасу жолы, этноәлеуметтік функциясы, ауызша түрде кемелденген мәдени үндестігі, сакралды және этникалық кеңістік, атажұрт, атақоныс, мәңгілік өмір туралы түсініктермен бір негізде зерделенді. Жырау мен ашық ұлттың этникалық жадын қалыптастыруға, дәстүрлі танымды жетілдіруге, кеңістік пен этносқа қатысты құндылықтарды нығайтуға, этномәдени тәжірибені әр кезеңде өмір сүрген ұрпаққа тасымалдауға айрықша

қызмет жасады.

Жырау мен ашықтың этномәдени сабақтастығын айқындауда деректанулық-сын әдісіне басымдық берілді. Өйткені қос өнердің қалыптасуы, атқарған қызметіне қатысты мәліметтер ауызша және жазбаша түрде жетті және пікір беруші зерттеушілердің реконструкциясы да әсер етті. Мұраларындағы ақпараттар, қалыптасу кезеңі, орындаушылық өнері жалпы алғанда синкретті сипаты ескеріліп, әлеуметтік контексті де назардан тыс қалмай салыстырыла зерттелді.

Сонымен қатар екі дәстүрдің хронологиялық сипаты мен аймақтық ерекшеліктері де назарға ілікті. Жырау мен ашықтың қалыптасу арналары үндес болғанымен, тұрғылықты мекеніне қарай функциясы өзгеріске ұшырады. Жыраулар хандықтың негізгі тірегіне айналып, билік өкіліне айналды. «Жырау» ұғымы титулдық дәрежеге ие болды. Ал түрік ашығы Анадолы мен Османлы кезеңіндегі қалалық мәдениетке төселген ортаны, діни-сопылық сарындар мен ғашықтық оқиғаларды санасына сіңірді. Жырау мен ашық көне дәуірден келе жатқан түркілік мәдени түбірді этноәлеуметтік жағдайда түрлі сипатта жандандыра алды.

Жырау мен ашық типіне қатысты жазылған зерттеу жұмысы тарихи-этнографиялық және мәтіндік ақпараттарды өзара байланыста жүйелі саралай отырып, дәстүрлердің классикалық қалыптасу құрылымын ұзан типінен тарқатып, одан кейін этноәлеуметтік сипатына қарай, институционалдық жандануына негіздей отырып, кешенді түрде зерделеуге бағытталған. Қос дәстүрдің поэтикалық қырын емес, әртүрлі әлеуметтік ортадағы бедерін, мәдени тұрғыда қалыптасқан институттар негізіндегі орнын, үндес түркілік түрлену трансформациясын, этникалық жад пен мәдени үндестікті танытуды, салыстыра отырып зерттеуді мақсат етеді.

Талдау

Жырау мен ашықтардың классикалық бастау арналары түркілік танымдағы ортақ синкретті тұтастық – ұзан/озан типтерінен бастау алады. Әуелде ұзан/озан ұғымдары екі дербес институттан гөрі этномәдени тұрғыда бір-бірімен жанасқан, тарихи таныммен орныққан. Аталмыш типтің эпикалық, сәуегейлік, саяси, жауынгерлік, медиаторлық, кеңесшілік сынды синкретті сипаттары ашық дәстүріне қарағанда жырауларда сақталған. Сакралды сенімі мен

ғұрыптық жолы екі дәстүрде де көрініс береді. Анадолыда озан типі түрленіп, исламдық, сопылық дүниетаныммен астасып, ашық типінің қалыптасуына негіз болған. Жырау мен ашықтың этномәдени жақындығы жыршылық, орындаушылық байланыстан гөрі, ұзан/озаннан басталатын рухани жадты нығыздау, халық атынан үн қату және мәдени құндылықтарды келешекке жеткізу сынды қызметпен тарих сахнасында қалды.

Этнолог Ф. Боас кез келген мәдени өзгерісті тарихи даму динамикасының нәтижесі негізінде бағалау керектігін баса айтады (Boas, 1927: 4). Боастың этнологиялық тұжырымына сүйенсек, ұзан/озан тұлғасының түркі халықтарында трансформациялануы рухани түбірдің ұсақталуы емес, халықтың қоғамдық құрылымы мен өмір сүру салтына бейімделуі деп түсіну керек. Демек, ерте түркі кезеңінде қалыптасқан ұзан типі дербес екі этномәдени кеңістікте түрленіп, жаңаша сипат алды. А. Сейдімбектің «Еуразияның алып даласында көне түркі тайпалары белгілі бір этномәдени тұтастықты ғана қамтамасыз етіп қоймай, өзіндік өрнегімен екі дүниенің тұтасқан жүйесі туралы ілім-білім, наным-сенім қалыптастырғандары талас тудырмайтын ақиқат» деген пікірі – жыраулық өнердің синкретті табиғатын, эстетикалық-функционалдық қызметін тарихи-мәдени тереңдікпен ұштастыра түсіндіруге мүмкіндік береді (Сейдімбек, 1997). Ұзан типінің ерте кезеңдерде пайда болғандығын дәлелдейтін ақпараттар жетерлік. М. Мағауин XV ғасырда қағаз бетіне түскен ертедегі оғыз-түріктің көне эпосы саналатын «Кітаби Қорқыт» еңбегінде ақындарды «ұзан» деп атағанын айтады (Мағауин, 1968: 130). М. Мағауин осы көне кітаптан «ұзан» типіне қатысты толғау сарынындағы мәтінді ұсынады:

«Қобыз алып қолына,
Ел біткенді аралап,
Бек біткенді адалап,
Ер біткенді мадақтап,
Ез біткенді табалап,
Ұлан-асыр той болса...

Ұзан сөйлер саралап» (Мағауин, 1968: 130).

Түркі халықтары Қорқытты ортақ ұзаны санайды. Ғалым Ә. Марғұлан Қорқыт бабамыздың өз дәуірінде кемеңгер қарияға айналып, оғыз-қыпшақ тайпаларының сөз ұстайтын ұзанына айналғанын айтады (Марғұлан, 1985). Ә. Қоңыратбаев та оғыздар

мен қыпшақтар эпос айтушыларды «ұзан» деп атағанын алға тартады (Қоңыратбаев, 2006). Антрополог Б. Малиновский дәстүрді, мәдениетті жеке дара белгілердің тек механикалық бірігуі емес, ішкі бөліктері бір-біріне тәуелді, тұтас қоғамның өмір сүру қағидаларының шеңберінде институтқа айналған жүйе негізінде түсіндіреді (Малиновский, 2005). Антропологтың теориялық пікірін негізге ала отырып, ұзан/озан типінің жыр қалыптастырушы, орындаушы ғана емес, билеуші мен халықтың арасын байланыстыратын, қоғамның мәселесін шешіп, тарихи жадын нықтайтын, рухани құндылықтарды өз тұлғасынан өткізетін этномәдени институт деп айтуымызға негіз бар.

Көне түркілік кезеңдегі шаман, бақсы, қам, абыз сынды тұлғалардың қызметінде ғұрыптық әрекеттермен қатар болжампаздық, орындаушылық және поэтикалық сипаттар да тоғысқан. Қазақ танымына шаманға қарағанда бақсы типі жақынырақ. Жырау мен ашық дәстүрінің тарихи бастаулары бақсы типімен де жанасады. Жыраулардағы алдын ала болжау қасиетінің арғы түбінде бақсыларда кеңінен тараған сәуегейлік жатыр. Мәселен, Ш. Уәлихановтың мәліметінше, бақсы моңғолдар мен ұйғырлар арасында тәлімгерлік пен ұстаздық рөлде, ал түрікмендерде ақын және әнші ретінде сипатталған (Уәлиханов, 1984).

Ұзандармен қатар қам типі де жыраулық өнердің архаикалық бастау кезеңдеріне жатады. Қамдар сөз бен әуенді қимылмен ұштастырып, қауым мен қоғамға ықпал ете алған. Біз мұны көне түркілік дәстүрлердің жыраулық дәстүрге әсері мен функционалдық-этномәдени байланыстың бір көрінісі ретінде бағалай аламыз.

Жыраулық өнерді зерттеуге тұтас ғұмырын арнаған М. Мағауин жыраулық феноменнің өзегі ақындық қасиет екенін дәлелдеп, «жырау» сөзінің бастауы «жыр» сөзінен басталғанын көрсетеді. Жыраулық дәстүрдің көпқырлы қасиеттерін жіктеп, елдік мүдде жолындағы қызметтерін айрықша атап көрсетеді (Мағауин, 1968). Ал «жырау» тұлғасының классикалық қалыптасу арналары, аталмыш өнер типінің алғашқы бастаулары Е. Тұрсынов зерттеулерінде кеңінен өріс алған (Тұрсынов, 1976). Қос зерттеуші де жыраулық дәстүрдің синкретті сипатын санамалап береді. Соның ішінде жыраудың қайраткерлік қасиетіне ерекше тоқталады. Жыраудың басты синкретті қасиетінің бірі орындаушылығы емес, хан мен халық арасын

жалғап, хандыққа әсер ете алу функциясы. Жырау осы қасиетінің арқасында Қазақ хандығының этносаяси жүйесіне бейімделді. Жыраулармен қатар хандықта билер институты да ел өркендеуі жолында қызмет атқарды. Билердің этноәлеуметтік міндеттері ішінара түрленген. Негізгі міндеттері хандықтағы заңның, тәртіптің орындалуын қадағалап, әдет-ғұрып және құқық қағидаларына сәйкес қызмет етіп, дау шешіп, тыныштықты сақтау жолында өз жұмыстарын атқарды. Жыраулар хан мен халық арасында алтын көпір болып, ішкі және сыртқы саясатта бітімгерлік, кеңесшілік қызметін алды. Кейбір тұстарда жыраудың қоғамдық-саяси ықпалы билердің қызметімен қатар, кейде одан да жоғары бағаланған. Жыраулар мен билердің қызметтік арақатынасы хандықтағы сөз билігінің әлеуметтік салмағын танытады. Халық жадында Майқы би айтыпты-мыс, не болмаса Майқы биге телінетін афоризм, мақал-мәтелге айналып кеткен сөздер жетерлік. Мысалы, «Парақор биге ісің түспесін, Сараң үйге кісің түспесін», «Хан қасында ақылды би болса – қара жерден кеме жүргізеді», «Би екеу болса, дау төртеу болады» деген нақыл сөздер әділдік биігіндегі ғана қағидаттарды айқындайтын даналық тұжырымдар сапында қарастырылады. Бұл тұжырым іспетті афоризмдер қазақ билігінің төрелігіндегі, жергілікті және жалпы әкімшілік басқарудағы көзқарасын сипаттайды. Заманында тоғыз ханның таққа отырғанын көрген Сыпыра жырау «жыраудың» негізгі қызметін, қоғамдағы орнын толғаумен сипаттайды.

Мен жырауым, жырауым,
Шөп басында жырауым.
Хан қасында төремін,
Ханға кеңес беремін.
Би қасында биікпін,
Ел ішінде иықпын.
Сөз бар жерде жүйрікпін,
Шөлде жүрген киікпін.
Көл бар жерде сүйрікпін,
Құс бар жерде қанатпын,
Күш бар жерде қуатпын,
Өсек сөзден жырақпын (Бес ғасыр жырлайды,
1989).

Толғаудағы екі тармаққа назар аударайық. «Хан қасында төремін», «Би қасында биікпін» деген түйдекті жолдар жыраулардың билік өкілі ретіндегі орнын анықтайды. Ханның жанындағы төре атану әлеуметтік топ атауын меңзеп тұрған жоқ. Бұл жердегі «төре» сөзінің контекстегі

қолданысы заң, ереже мағынасында болуы керек. Жырау өзін дау шешетін билерден жоғары, заң жүйесін жасайтын, қалыптастыратын маңызды тұлға ретінде көрсетеді. Көне түркі әдебиетінде: «Түрік бүтін халық үшін Төресін жүргіздім, Елді тұтып Төре етті» деген қанатты сөзге айналған ұғым бар. Сондықтан да «төре» сөзінің әуелбастан мемлекеттіктің, қоғамдық тәртіп орнатудың тұтқа сөзі болғанына иланамыз. Түркілерде «Төре» заңдар жинағы деген ұғыммен сабақтасады. «Түрә» сөзі «заң» деген сөзбен үндес екендігі татар тілінің этимологиялық сөздіктерінде де жазылады (Әхмәтъянов, 2001). Жырау мен би типтерінің бірлікте қызмет атқаруы хандық кезеңдегі этноәлеуметтік тұтастыққа тән жіктелісті көрсетсе, оғыздық тармақта аталмыш міндеттер өзгеше сипатқа ие болды. XVI-XVIII ғасырларда Осман мемлекетінде ашық дәстүрімен үзеңгілес меддах, хаяли сынды дәстүрлі өнер иелері өмір сүрді. Ашық саз аспабын меңгеріп, сопылық діни сарында қоғамға әсер етсе, меддаhtar керуен-сарайлар мен базарларда аңыз, эпостарды нақышына келтіріп баяндады (Artun, 2005). Ал хаялилер дәстүрлі Қарағөз көлеңкелі театрлар арқылы этникалық және түрлі әлеуметтік топтардың мінезі мен болмысын сатиралық жанрда көпшілікке ұсынды (And, 2001).

Л.Н. Гумилев этностардың біртұтастығын тіл, діл және антропологиялық, әдет-ғұрыптық ұқсастығымен ғана шектеу жеткіліксіз дейді. Туыстас халықтардың дүниетанымының басқалардан айырмашылығын анықтайтын «біз» танымымен бағамдау керектігін айтады (Гумилев, 1990: 95). Ғалымның этнологиялық тұрғыда айтылған ұстанымын негізге ала отырып, Қазақ хандығы кезеңіндегі жыраулар мен билер ұлттың этникалық тұтастығын өз қызметтеріне сәйкес нықтап бекітті. Этномәдени ұстанымдарды сөз қуаты арқылы орнықтырып, халықты елі мен жерін қадір тұтуға, ақиқат жолында өмір сүруге шақырды. Сондықтан да жыраулардың ханға кеңес беруі – этностың түйінді шешімін, ортақ көзқарасын хан кеңесінде танытатын, шешіміне кеңестің өзі құрметпен қарайтын дәстүрлі этносаяси ықпалы бар қызмет болды.

К. Гирцтің мәдениетті әуелден бастап тарихи кезеңдермен көрініс беретін символдық мәндегі мағыналар топтамасы негізінде түсіндіруі ашықтардың әлеуметтік және қоғамдық қызметін саралауға бағыт болады (Geertz, 1973: 89). Дегенмен, бұл пікір ашық дәстүрінің функциясын

жыраулармен саяси әлеуеті тұрғысынан бірдей болды деп айтуға негіз болмайды. Османлы кезеңінде ашық өкілдерінің билеушісіне түрлі мәселелерде кеңес беріп, өз уәжін айтып отыратын тұстары көп кездесе бермейді. II Мұрат тұсында сарайдағы жиынның бірінде елге есімдері белгілі ақындар мен ашықтардың шақырылып өнер көрсетуі туралы пікірлер бар (Artun, 2005). Ашықтардың әскери ортадағы бейнесі ошақ ашықтары (осак аşıқları) арасында кеңінен танылды (Artun, 2005). Ошақ ашықтары қазақ танымындағы жорық жыршылары мағынасымен үйлеседі. Олар Османлы әскерінің қатарына қосылып, жорықтардағы оқиғаларды жырлаған. Қаһармандарының даңқын асыруда да ашықтардың рөлі бар. Сол кезеңде өмір сүрген Қайықшы Құл Мұстафа да ашық дәстүрінің көрнекті өкілі. Ашықтың әскери ортадағы қарым-қатынасы жақсы болған. Заманында Мұрат Рейстің жанында жүргені, Стамбулға келген соң жаңа әскер (уеңігері) құрамында болып, жорықтар мен батырлардың ерлігін өлеңге қосқаны туралы ақпараттар кездеседі (Artun, 2005). Әйгілі «Жас Осман» дастаны да тарихи оқиғалардың куәгері ретіндегі туындысы. Сонымен қатар Аббастың әскер ертіп Бағдатқа аттануы мен жеңісін, Абаза Хасан паша көтерілісі тәрізді туындыларында жырлап, этностың жай-күйін де назардан тыс қалдырмаған. Қайықшы Құл Мұстафаның билеушіге кеңес беру қызметінен гөрі, өзі көрген тарихи оқиғаларды ауызша баяндап жеткізуі және мұраны тарихи жад ретінде қалыптастыруы арқылы тарихта қалғаны айқын көрінеді (Albayrak, 2022: 78). Сол кезеңде өмір сүрген ашықтардың көбінде осы қызмет сақталған.

Этнологиялық ұстанымдарда этникалық кеңістік – ұрпақ атажұртының қонысы, көшпелі өмір салты, шаруашылығы және жалпы тарихи жадын ұйыстыратын рухани аумақ болып есептеледі. Осы түсінік қазақ жырауларында атақоныс, Жерұйық сынды атауларда көрінеді. Жыраулардың атасы саналатын Қорқыттың мәңгілік өмір сүретін жерді іздеуі мен Асан Қайғының Жерұйықты іздеуінде ел бақытын ойлаған жыраулардың ғибратты ізденісі жатыр. Бұл жай іздеу емес, түбінде халық тыныш, ынтымақта өмір сүруі керек деген идея жатыр. Ал туыстас түрік ашықтарында туған жер мен жырақта жүру тәжірибесі сіла және gurbet ұғымдары арқылы беріледі. Түрік ашығы Қаражаоғлан поэзиясында бұл ұғымдар

сағыныш, айырылысу және аңсау сарындарымен сабақтас көрінеді (Altun, 2007: 217–228).

Түркі халқының ортақ тұлғасына айналған Қорқыттың шартарапты кезіп, мәңгілік өмір сүретін мекен іздеуі туысқан түркі жұртының ұрпақтар сабақтастығы арқылы мәңгілікке жетелейтін архаикалық танымын кеңістік арқылы бедерлейтін мифтік-этномәдени модель ретінде танытады. Қорқыттың қайда жолға шықса да қарсы беттен көр қазғандар жолығады. Бұл түсінік өміршендікке өнер, ізгі жол арқылы ғана жетуге болатындығын меңзейді. Қорқыттың негізгі миссиясы туған елін бақытты ету. Сол жолдағы сапар ажалдың ақиқат екендігі, адам өзінің ізгілігі арқылы еркіндікке, бақытқа жете алатындығын пайымдайды. Ө. Марғұлан: «Оғыз жұртының басына екіталай іс түссе пәтуаны Қорқыт Ата айтатын. Маңызды мәселелердің барлығы да соның алдынан өтуге тиіс еді. Қорқыт Ата берген кеңес жерде қалмады. Оның ақ дегені алғыс, қара дегені қарғыс болды» (Марғұлан, 1985). Қ. Жарықбаев пен Ө. Озғанбаев еңбектерінде Қорқыттың танымын түркі бастауындағы халықтық психологияның арғы қабаттарымен байланыстырады (Жарықбаев, Озғанбаев, 2014). Бұдан шығатын қорытынды Қорқыт мәңгілікті физикалық тіршіліктен гөрі рухани мұрадан іздестіреді және мәңгілікке ізгілік жолымен ғана бара алатындығын жеткізеді. Түркі танымында импровизаторлық қасиет, жыр, толғаудың түпкі мәні де мәңгілік сарынмен байланысып жатыр (Alimbayev т.б., 2020). Қорқыт туралы бізге жеткен аңыздарда архаикалық түсінік пен рухани-этникалық пайым жанданды.

Асан жыраудың хандық пен халық бақытты ғұмыр кешетін – Жерұйықты іздеу сапарының түпкі мәнінде экзистенциялық сипат жатыр. Аталмыш экзистенциялық мән Асан жырауға халықтың «қайғы» сөзін беруіне түрткі болды. Ж. Аймұхамбет: «Жерұйық – түркі мәдени кеңістігінде байлық пен ырыстың, бақ пен берекенің, азаттықтың, бақыттың мекені» дейді (Аймұхамбет, 2017). Асанның:

...Тіл алсаң іздеп қоныс көр,

Желмая мініп жер шалсам,

Тапқан жерге ел көшір,

Мұны неге білмейсің?! (Бес ғасыр жырлайды, 1989).

Жыраудың «Жерұйық» деп аталатын сапарын тек аңыздық мәнде өрілген утопиялық қиял деп қана топшылауымызға болмайды. Оны халықтың әлеуметтік әлеуетін, қоныстық-

тұрмыстық жағдайын және хандықтың этносаяси тұтастығын нығайтуға бағытталған прагматикалық ізденіс ретінде түсінуге болады. Асан Қайғының келесі бір толғауына назар салсақ,

«Көлде жүрген қоңыр қаз,
Қыр қадірін не білсін;
Қырда жүрген дуадақ,
Су қадірін не білсін!

...Көшіп-қонып көрмеген,

Жер қадірін не білсін?!» (Бес ғасыр жырлайды, 1989), деп берілген. Толғаудың бастапқы қатарындағы суреттелетін кеңістік табиғи түрдегі құбылыспен қатар, белгілі бір дәрежеде тіршілік дағдысын бедерлеп, табиғаттың құбылысын сипаттаған этномәдени ландшафтқа айналған. Қоңыр қаздың, дуадақтың басқа мекенді жерсінбей өз туған өлкесіне икемделуі арқылы Асан Қайғы адамның да өз мекенімен тығыз байланыста өмір сүретінін меңзейді. «Көшіп-қонып көрмеген» деген тіркес көшпелі ортадағы жалпы кеңістікті бағамдаудың тәжірибелік бейнесін аңғартады. Х. Арғынбаев маусымдық көшке қатысты зерттеулерінде қазақтардың шаруашылықты табиғи-географиялық жағдайға бейімдеп шаруашылықты табиғи-географиялық сипатқа бейімдеп, жыл мезгілдеріне қарай көшіп-қонуды реттеп отырған. Қыстау мен жайлаудың, көктеу мен күзеудің де қажеттіліктен қалыптасқан кеңістік игеру екендігін пайымдайды (Арғынбаев, 1969). Асан Қайғы көшіп-қонып көрген адам ғана жердің қадір-қасиетін біледі дегенді меңзейді. Сонымен қатар, су мен қырды параллель суреттеу табиғи аймақпен ғана шектелмей, сол мекендегі адамдардың дүниетанымы мен тіршілік сипатының ерекшеліктерін білдіреді. Жырау шығармашылығында атажұрттың бедері этникалық бейнеде топталған мәдени кеңістік тұрғысынан беріледі.

Алынған нәтижелер

Ғылыми зерттеу жұмысының нәтижелері жырау мен ашық дәстүрінің арасындағы ортақ этномәдени сабақтастықты тек тарихи негіздегі тізбек деп түсіндірумен шектелмеу керектігін нақтылайды. Салыстырмалы әдіс олардың қайнар көзінде көне түркі дәуіріндегі ауызша қалыптасқан ұзан, бақсы типтерінің жатқандығын айқындады. Бір өзектен тарағанымен қоғамдық ортадағы функциялары этникалық ортада бір-біріне ұқсамайтын институционалдық бедер

алғандығын аңғартады. Демек, ғылыми жұмыста сарапталған сабақтастықтың негізгі сипаты дәстүрлердің сыртқы жанрлық үндестігінде емес, ауызша қалыптасқан сөз өнерінің қоғамдық мәртебесі, жырау мен ашықтың халық алдындағы абыройы, тарихи жад негізінде жалғастыру жолы және әлеуметтік коммуникация негізінде жетілдіру тетіктерінің жандануынан көрінеді. А. Сейдімбек өз зерттеу еңбектерінде ауызша қалыптасқан мәдениет пен тарихи дәстүрді этностың тарихи әлеуеті мен шежірелік танымын үздіксіз жандандырып отыратын рухани тетік негізінде қарастырады (Сейдімбек, 2008: 41).

Ұзан/Озан типінің қалыптасу арналарын анықтауда Қорқыт болмысының мәні ерекше. Жыраулардың пірі саналатын Қорқытқа қатысты туысқан түркі танымында сөз, үн, сакралды таным, мәңгілік сынды түсініктер көрініс табады. Осы деректер Қорқытты біз қарастырып отырған дәстүрлердің қалыптасуына негіз болған, поэтикалық сөз бен сакралды мәртебе әлі толық жіктелмеген кезеңдегі архаикалық мәдени типтің басты өкілдерінің бірі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді

Түрік ашықтарына қатысты ақпараттарды жинастыру барысында жырауларға қарағанда ерекшеліктер байқалды. Ашықтық дәстүрін ұстанушылар жыраулар сияқты хандық кеңесте сөз бастап, хан қасында кеңесшілік қызметінен гөрі ауыл мен қалада, түрлі керуен сарайларында, діни орындарда кейде әскер жиналатын жерлерде саз аспабымен өнер көрсетті. Зерттеуші Ерман Артун ашықтардың әртүрлі аймақтарда өмір сүруіне қарай ішінара ерекшеліктері болатынын негіздеген. Бұл пікірден аңғаратынымыз – ашықтардың өзі өмір сүретін мекеннің тіршілігіне бейімделіп, этномәдени ортамен байланысқандығы. Ашықтардың кәсіби деңгейде әлеуметтік ортада орнығуына ұстаз бен шәкірт арасындағы байланыс, лақап атқа ие болу, ел аралау сынды сатылармен де жүргені деректерден белгілі. Ашық дәстүрінің өзіндік қасиеті стихиялық жағдай емес, мәдени механизмнің көрсеткіші ретінде бағаланады. Бұдан барып жырау мен ашық әлеуметтік ортада жалпы қоғамда мойындалып, ауызша өнер арқылы өз туған халқының тарихи тіршілік ету салтын көпшілікке насихаттады.

Этномәдени байланыстың тағы да бір ерекшелігі дәстүрлердің кәсіби әлеуетін мәдени негізде жүйелеу тәсілдері болды.

Түрік ашықтық типінің танымында түс көру, аян алу, баде ішу, ұстаз, пірден хабар алу сынды сарындарды зерделеу тек поэтикалық негіздегі мотив ғана емес, дәстүрдің жаңа бір дәрежеге енуін ұғындыратын инициациялық модель функциясын атқарғандығын аңғартады. Ашықтардың осы қасиеттерінің біраз бөлігі мысалға түс көру, аян алу сынды тылсымға толы сюжеттер Сыр, Маңғыстау бойында өмір сүрген эпикалық жырауларда да кездеседі. Бұл құбылыс архаикалық түркілік бастаудың негізінде қайтадан жандануы деп түсінуіміз керек.

Этникалық кеңістікке негізделген талдауда сабақтастықтың бір негізде ғана емес, әртүрлі дәрежеде байланысқан көрінісі қарастырылды. Қорқыттың мәңгілік мекен іздеуінен мифтік-сакралды кеңістік моделі анықталды. Осы анықтаудан кеңістік танымының символдық өрісі байқалады. Асан жыраудағы «Жерұйық» мәні халық үшін қолайлы, бақытты мекен іздеу және прагматикалық ізденіс негізінде түсіндірілді. Жыраулар шығармашылығынан мифтік-құтты жер – әлеуметтік әлеуеті дамыған қоныс және тарихи атажұрт танымындағы семантикалық күрделенуді аңғарамыз.

Ашықтардағы кеңістік бедерін салыстыру барысында ерекше мәдени модель алдыңғы қатарға шықты. Қаражаоғлан танымында *gurbet*, *sıla* ұғымдарының айырылысу, сағыныш және аңсау сарындарымен қатар көрінуі ақынның жеке дүниетанымы мен өмірлік тәжірибесін, туған жерден алыстау сезімін танытады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, зерттеу жырау мен ашық дәстүрі арасындағы этномәдени байланыстың үш тағанға негізделген деңгейін анықтауымызға мүмкіндік берді. Біріншісі,

ұзан/озан типінен бастау алып, тұрғылықты жеріне қарай бейімделген қос дәстүр. Екіншісі, қоғамға өзінің талантын мойындатып, әлеуметтік тәжірибені, рухани және тарихи жадты, нормативтік қағидаларды жеткізуге бағытталған функционалдық сабақтастық. Үшіншісі, үндес мәдени құрылымдардың этноәлеуметтік жағдайына қарай қайтадан түрленіп, институттық әрі семантикалық сипатқа айналуы. Бұл түрленуді трансформациялық сабақтастық деп атаймыз. Аталған тұжырым ашық пен жыраудың бір рухани түбірдің әртүрлі кеңістіктегі бейімделу жүйелері ретінде түсінуді қажет етеді. Зерттеудің негізгі өзегінен шығатын қорытынды жырау мен ашық өзара байланысқан ұқсас дәстүрлер деген дәстүрлі қорытындыдан әлдеқайда ауқымдырақ. Салыстырмалы зерттеудің түйіні жырау мен ашыққа дарыған сөздің қоғамға әсер ете алуында, ауызша мәдениеттің тұлғалар арқылы жетілуінде, рухани мұраның ұрпақ арқылы жалғасуында, этноәлеуметтік ортаға сай икемделе алуында деген тұжырымдарға алып келді.

Осылайша зерттеуде қос дәстүрдің этномәдени сабақтастығы бастапқы шығу тегін іздеумен ғана аяқталмайды. Олардың саяси мінбердегі және қоғамдағы орны, этноәлеуметтік ортаға бейімделуі және этникалық кеңістіктің сан қырлы модельдерін өз бойына сіңіре алған этномәдени институт негізіндегі ерекшеліктерімен өлшенеді.

Сайып келгенде жырау мен ашық арасындағы этномәдени үндестікті тек ортақ рухани мұраны таратушы ретінде ғана емес, өзі өмір сүрген қоғамды мәдени негізде тәрбиелеуші, тарихи өзгерістердің өзінде дәстүрге сай құндылықтар мен танымды сақтап қалған дәстүрлі этномәдени институт деп бағалауымыз керек.

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі бекіткен AP25797027 «Сандық платформадағы жаңа медиа-диалог: қазақ жыраулық өнері мен түрік ашықтық дәстүрі» гранттық жоба аясында жазылды.

Әдебиеттер

1. Albayrak N., 2022. Kayıkçı Kul Mustafa // TDV İslâm Ansiklopedisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. C. 25. S. 78.
2. Alimbayev A.E., Daurenbekova L.N., Kemenger K.R., Imanberdiyeva S.K., Bashirov N.K., 2020. The Idea of Eternal Country in the First Epic Poems of the Turkic People // Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities. № 12 (4), pp. 1-11. DOI: <https://dx.doi.org/10.21659/rupkatha.v12n4.29>
3. Altun I., 2007. Karacaoğlan'da Şiîrsel Bir İmge Olarak Giyim, Kuşam // Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. C. 14, S. 35. S. 217–228.

4. And M., 2001. Karagöz // Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C. 24. İstanbul: TDV Yayınları.
5. Artun E., 2005. Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı. İstanbul. 481 s.
6. Boas F., 1927. Primitive Art. Oslo: H. Aschehoug & Co.; Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 376 p.
7. Geertz C., 1973. The Interpretation of Cultures: Selected Essays. New York: Basic Books. 470 p.
8. Thomsen V., 1896. Inscriptions de l'Orkhon déchiffrées. Helsingfors: Imprimerie de la Société de littérature finnoise. 224 p.
9. Аймұхамбет Ж., 2017. Түркі мифологиясы: типологиялық сипаты, ортақ мотивтер және кейіпкерлер // Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi. № 43. 25–43 б.
10. Арғынбаев Х.А., 1969. Қазақтың мал шаруашылығы жайында этнографиялық очерк. Алматы: Ғылым. 170 б.
11. Әхмәтъянов Р.Г., 2001. Татар теленің қысқаша этимологиялық сүзлегі. Казан: Татар. кит. нәшр. 227 б.
12. Бес ғасыр жырлайды, 1989. XV ғасырдан XX ғасырдың бас кезіне дейінгі қазақ жырауларының шығармалары: 2 т. / құраст. М. Мағауин, М. Байділдаев. Алматы: Жазушы. Т. 1. 384 б.
13. Боас Ф., 1997. Методы этнологии / пер. Ю.С. Терентьева // Антология исследований культуры. Т. 1. Санкт-Петербург: Университетская книга. С. 519–527.
14. Гумилев Л.Н., 1990. Этногенез и биосфера Земли. Ленинград: Издательство Ленинградского университета. 496 с.
15. Долгих Н.А., 2018. Этапы формирования этнокультурной компетентности в процессе обучения художника, дизайнера // Научно-педагогическое обозрение (Pedagogical Review). Вып. 3 (21). С. 85–93. DOI: 10.23951/2307-6127-2018-3-85-93.
16. Жарықбаев Қ., Озғанбаев Ә., 2014. Қазақ этнопсихологиясына кіріспе: оқу құралы. Алматы: Астана Медиа Пресс. 216 б.
17. Қоңыратбаев Ә., 2006. Қазақ әдебиетінің тарихы. Алматы: Ана тілі. 302 б.
18. Мағауин М., 1968. Қобыз сарыны: XV–XVIII ғасырларда жасаған қазақ ақын, жыраулары. Алматы: Жазушы. 154 б.
19. Малиновский Б., 2005. Научная теория культуры / пер. с англ. И.В. Утехина; сост. и вступ. ст. А.К. Байбурина. 2-е изд., испр. Москва: ОГИ. 184 с.
20. Марғұлан Ә.Х., 1985. Ежелгі жыр, аңыздар: ғылыми-зерттеу мақалалар. Құраст. Р. Бердібаев. Алматы: Жазушы. 366 б.
21. Морган Л.Г., 1934. Древнее общество, или исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации / пер. с англ. под ред. М.О. Косвена; предисл. Я.П. Алькора. Ленинград: Издательство Института народов Севера ЦИК СССР. 350 с.
22. Мосс М., 1996. Техники тела // Общества, обмен, личность: Труды по социальной антропологии. Москва: Восточная литература РАН. С. 242–263.
23. Радлов В.В., 1870. Образцы народной литературы тюркских племен. М.; СПб., 214 с.
24. Сейдімбек А., 1997. Қазақ әлемі: этномәдени пайымдау. Алматы: Санат. 463 б.
25. Сейдімбек А., 2008. Қазақтың ауызша тарихы: зерттеу. Астана: Фолиант. 728 б.
26. Тайлор Э.Б., 1989. Первобытная культура / пер. с англ. Д.А. Коропчевского; предисл. и примеч. А.И. Першица. Москва: Политиздат. 573 с.
27. Тұрсынов Е.Д., 1976. Қазақ ауыз әдебиетін жасаушылардың байырғы өкілдері. Алматы: Ғылым. 195 б.
28. Уәлиханов Ч.Ч., 1984. О формах казахской народной поэзии // Собрание сочинений: в 5 т. Т. 1. Алма-Ата: Главная редакция Казахской советской энциклопедии. С. 280–286.
29. Фрэзер Дж.Дж., 1980. Золотая ветвь: Исследование магии и религии / пер. с англ.; послесл. и коммент. С.А. Токарева. Москва: Политиздат. 831 с.

References

1. Albayrak N. 2022. Kayıkçı Kul Mustafa [Kayıkçı Kul Mustafa] // TDV İslâm Ansiklopedisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Vol. 25. P. 78. [in Turkish].

2. Alimbayev A.E., Daurenbekova L.N., Kemenger K.R., Imanberdiyeva S.K., Bashirov N.K. 2020. The Idea of Eternal Country in the First Epic Poems of the Turkic People // *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*. Vol. 12. No. 4. P. 1-11. DOI: 10.21659/rupkatha.v12n4.29. [in English].
3. Altun I. 2007. Karacaoğlan'da Şiirsel Bir İmge Olarak Giyim, Kuşam [Clothing and attire as a poetic image in Karacaoğlan] // *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Vol. 14. No. 35. P. 217-228. [in Turkish].
4. And M. 2001. Karagöz [Karagöz] // *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Vol. 24. Istanbul: TDV Yayınları. [in Turkish].
5. Artun E. 2005. Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı [The minstrel tradition and minstrel literature]. Istanbul, 481 p. [in Turkish].
6. Boas F. 1927. *Primitive Art*. Oslo: H. Aschehoug & Co.; Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 376 p. [in English].
7. Geertz C. 1973. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books, 470 p. [in English].
8. Thomsen V. 1896. *Inscriptions de l'Orkhon déchiffrées* [Deciphered Orkhon inscriptions]. Helsingfors: Imprimerie de la Société de littérature finnoise, 224 p. [in French].
9. Aimukhambet Zh. 2017. Turki mifologiyasy: tipologiyalyq sipaty, ortaқ motivter zhane keipkerler [Turkic mythology: Typological features, common motifs and characters] // *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. No. 43. P. 25-43. [in Kazakh].
10. Argynbayev Kh.A. 1969. Qazaqtyn mal sharuashylygy zhailynda etnografiyalyq ocherk [An ethnographic essay on Kazakh animal husbandry]. Almaty: Gylym, 170 p. [in Kazakh].
11. Akhmatyanov R.G. 2001. Tatar telenen qyskacha etimologik suzlege [Concise etymological dictionary of the Tatar language]. Kazan: Tatar kit. nashr., 227 p. [in Tatar].
12. Bes gasyr zhyrlaidy. XV gasyrdan XX gasyrdyn bas kezine deiingi qazaq zhyraularynyn shygarmalary [Five centuries sing. Works of Kazakh zhyrshy and zhyrau poets from the 15th to the early 20th century]: in 2 vols. / Comp. M. Magauin, M. Baidildayev. 1989. Almaty: Zhazushy. Vol. 1, 384 p. [in Kazakh].
13. Boas F. 1997. *Metody etnologii* [Methods of ethnology] / Transl. Yu.S. Terentyev // *Antologiya issledovaniy kul'tury*. Vol. 1. St. Petersburg: Universitetskaya kniga, P. 519-527. [in Russian].
14. Gumilev L.N. 1990. *Etnogenez i biosfera Zemli* [Ethnogenesis and the biosphere of the Earth]. Leningrad: Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, 496 p. [in Russian].
15. Dolgikh N.A. 2018. *Etapy formirovaniya etnokulturnoy kompetentnosti v protsesse obucheniya khudozhnika, dizainera* [Stages of formation of ethnocultural competence in the training of artists and designers] // *Nauchno-pedagogicheskoe obozrenie (Pedagogical Review)*. No. 3 (21). P. 85-93. DOI: 10.23951/2307-6127-2018-3-85-93. [in Russian].
16. Zharykbayev Q., Ozganbayev O. 2014. Qazaq etnopsikologiyasyna kirispe: oqu quraly [Introduction to Kazakh ethnopsychology: Textbook]. Almaty: Astana Media Press, 216 p. [in Kazakh].
17. Qonyratbayev A. 2006. Qazaq adebietinin tarikhy [History of Kazakh literature]. Almaty: Ana tili, 302 p. [in Kazakh].
18. Magauin M. 1968. Qobyz saryny: XV-XVIII gasyrlarda zhasagan qazaq aqyn, zhyraulary [The sound of the kobyz: Kazakh poets and zhyraus of the 15th-18th centuries]. Almaty: Zhazushy, 154 p. [in Kazakh].
19. Malinovskii B. 2005. *Nauchnaya teoriya kul'tury* [A scientific theory of culture] / Transl. from English by I.V. Utekhin; comp. and introd. by A.K. Baiburin. 2nd ed., rev. Moscow: OGI, 184 p. [in Russian].
20. Margulan A.Kh. 1985. *Ezhelgi zhyr, anyzdar: gylymi-zertteu maqalalar* [Ancient epics and legends: Research articles] / Comp. R. Berdibayev. Almaty: Zhazushy, 366 p. [in Kazakh].
21. Morgan L.G. 1934. *Drevnee obshchestvo, ili issledovanie liniii chelovecheskogo progressa ot dikosti cherez varvarstvo k tsivilizatsii* [Ancient society, or researches in the lines of human progress from savagery through barbarism to civilization] / Transl. from English, ed. M.O. Kosven; foreword by Ya.P. Alkor. Leningrad: Izdatelstvo Instituta narodov Severa TsIK SSSR, 350 p. [in Russian].
22. Moss M. 1996. *Tekhniki tela* [Techniques of the body] // *Obshchestva, obmen, lichnost: Trudy po sotsialnoy antropologii*. Moscow: Vostochnaya literatura RAN, P. 242-263. [in Russian].
23. Radlov V.V. 1870. *Obraztsy narodnoy literatury tyurkskikh plemen* [Samples of folk literature of the Turkic tribes]. Moscow; St. Petersburg, 214 p. [in Russian].

24. Seidimbek A. 1997. Qazaq alemi: etnomadeni paıymdau [The Kazakh world: Ethnocultural interpretation]. Almaty: Sanat, 463 p. [in Kazakh].
25. Seidimbek A. 2008. Qazaqtyn auyzsha tarikhı: zertteu [The oral history of the Kazakhs: A study]. Astana: Foliant, 728 p. [in Kazakh].
26. Tailor E.B. 1989. Pervobytnaya kultura [Primitive culture] / Transl. from English by D.A. Koropchevskii; foreword and notes by A.I. Pershits. Moscow: Politizdat, 573 p. [in Russian].
27. Tursynov E.D. 1976. Qazaq auyz adebietin zhasaushylardyn baiyrgy okilderi [Ancient representatives of the creators of Kazakh oral literature]. Almaty: Gylym, 195 p. [in Kazakh].
28. Ualikhanov Ch.Ch. 1984. O formakh kazakhskoy narodnoy poezii [On the forms of Kazakh folk poetry] // Sobranie sochinenii: v 5 t. Vol. 1. Alma-Ata: Glavnaya redaktsiya Kazakhskoy sovetskoy entsiklopedii, P. 280-286. [in Russian].
29. Frezer Dzh.Dzh. 1980. Zolotaya vetv: Issledovanie magii i religii [The Golden Bough: A study in magic and religion] / Transl. from English; afterword and comments by S.A. Tokarev. Moscow: Politizdat, 831 p. [in Russian].

Жалелов Д.С.

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Астана, Казахстан

e-mail: daulet.zhalel1994@gmail.com

КАЗАХСКАЯ ТРАДИЦИЯ ЖЫРАУ И ТУРЕЦКАЯ ТРАДИЦИЯ АШИКОВ: ЭТНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ

Аннотация. В данной научной статье с этнологической точки зрения рассматриваются процессы исторического формирования и этнокультурные взаимосвязи общественных функций казахской традиции жырау и турецкой традиции ашиков. Основная цель исследования заключается в выявлении корреляции обоих феноменов с архаичным озанским архетипом, а также в определении их этнокультурной специфики путем сравнительного анализа социализации, общественного статуса и этносоциальной роли в соответствующей исторической среде. В качестве методологической базы использованы сравнительно-типологический, историко-этнологический и текстологический методы.

Результаты исследования демонстрируют, что традиции жырау и ашиков, восходя к общему источнику, в силу специфических исторических условий трансформировались в самостоятельные социальные институты. Главная функция казахской традиции жырау характеризуется как институт государственно-политического медиаторства, советничества при ханах, идеологического руководства и трансляции эпической памяти. В свою очередь, в турецком типе ашиков на первый план выходят исполнительское мастерство с использованием саза, система «учитель–ученик» (usta-çırak ilişkisi) и синтез с суфийской традицией. В работе также анализируются процессы институционализации поэтического слова: сравниваются государственно-политическая функция жырау в Казахском ханстве и исполнительские формы ашиков в дворцовой, суфийской и караван-сарайной среде Османской империи. Результаты работы направлены на комплексное этнологическое изучение этносоциальных параметров, механизмов культурной трансмиссии и трансформации общего духовного наследия казахского и турецкого народов.

Ключевые слова: жырау, ашик, традиция, этнокультурная преемственность, этносоциальные характеристики, институт, озан.

Для цитирования: Жалелов Д.С. Казахская традиция жырау и турецкая традиция ашиков: этнологические аспекты этнокультурной преемственности // Мәдени мұра. 2026. №3 (114). С. 238-249 (каз.)

Zhalelov D.S.

L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Republic of Kazakhstan
e-mail: daulet.zhalel1994@gmail.com

**THE KAZAKH ZHYRAU AND TURKISH AŞIK TRADITIONS:
ETHNOLOGICAL DIMENSIONS OF ETHNOCULTURAL CONTINUITY**

Abstract. This research paper offers an ethnological examination of the historical evolution, functional dynamics, and ethnocultural intersections between the Kazakh zhyrau and Turkish aşık traditions. The primary objective is to delineate the shared genesis of both traditions rooted in the archaic ozan archetype, and to identify their distinct ethnocultural profiles through a comparative analysis of their socio-political status, institutional role, and societal functions. The methodology employs a synthesis of comparative-typological, historical-ethnological and textual analysis methods.

The findings demonstrate that while both zhyrau and aşık originate from a singular cultural root, divergent historical trajectories led to their institutional transformation within their respective social environments. The Kazakh zhyrau tradition operated primarily as a high-ranking political institution, characterized by statesmanship, diplomatic mediation between the Khan and the populace, strategic advisory role, and the preservation of epic memory. Conversely, the Turkish aşık figure is defined by musical performance accompanied by the saz, master-apprentice transmission, and strong convergence with Sufi mysticism. The paper highlights the institutionalization of the oral tradition, contrasting the political-ideological authority of zhyraus during the Kazakh Khanate with the performance-oriented, Sufi, and courtly contextualizations of aşıks in the Ottoman era. Ultimately, this study provides a comprehensive ethnological perspective on the ethnosocial characteristics, cultural transmission mechanisms, and evolutionary transformations of the shared Turkic spiritual heritage.

Keywords: zhyrau, aşık, tradition, ethnocultural continuity, ethnosocial characteristics, institution, ozan.

For citation: Zhalelov D.S. The Kazakh Zhyrau and Turkish Aşık traditions: ethnological dimensions of ethnocultural continuity // Madeni mura. 2026. №3 (114). pp. 238-249 (in Kaz.)

DOI: <https://doi.org/10.47500/2026.v27.i3.16>

Автор туралы мәлімет:

Жалелов Дәулет Серікұлы, PhD, қазақ әдебиеті кафедрасының оқытушысы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.
ORCID: 0000-0002-3336-6442

Сведения об авторе:

Жалелов Даулет Серикулы, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.
ORCID: 0000-0002-3336-6442

Information about the author:

Zhalelov Daulet Serikuly, PhD, Lecturer at the Department of Kazakh Literature, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.
ORCID: 0000-0002-3336-6442